

УДК 159.9.167.7:17.036.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8458/2023-2-9>

Лялюк Галина Миколаївна,

доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теоретичної психології,
Інститут управління, психології та безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ,
вулиця Кривоноса, 1, Львів, 79008, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4819-6247>

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ

Анотація. У статті автор розкриває деякі особливості формування перфекціонізму як особистісної властивості. Через аналіз наукових праць авторка показує, що перфекціонізм є однією з важливих характеристик людської поведінки, яка може вдосконалити людину. Протягом свого життя люди бачать себе досконалими з різних причин: або вони намагалися бути досконалими, або вони з нетерпінням чекають побачити це в інших. З одного боку, намагання бути досконалим провокує формування незадоволеності людини собою та збиває її в негативних ситуаціях, в іншому розумінні це може бути шляхом прогресу особистості. На основі цього в статті розкриваються різні точки зору вчених на цю проблему. Мета цього дослідження полягала в тому, щоб визначити соціально-психологічні детермінанти формування перфекціонізму через розкриття взаємозв'язку параметрів батьківського перфекціонізму, включаючи самоорієнтацію, орієнтацію на інших і соціальну орієнтацію, із перфекціонізмом їхніх дітей у вибірці львівських сімей. Вибірку дослідження становили чотириста учнів (213 дівчаток, 187 хлопчиків) разом із їхніми батьками (342 батька, 364 матері). Для виконання поставленого завдання було використано Тегеранську багатовимірну шкалу перфекціонізму. Результати цього дослідження показали, що параметри перфекціонізму батьків пов'язані з розмірами перфекціонізму їхньої дитини. Аналіз цих результатів показав, що розмір батьківського перфекціонізму може передбачити відхилення в розмірах перфекціонізму дитини. Результати дослідження, які викладені в цій статті, можуть стати корисними практичним психологам під час консультивання та терапії відповідних запитів, розробки соціально-психологічних програм корекції перфекціонізму, а також при викладанні дисциплін психологічного спрямування для майбутніх психологів та інших фахівців соціально-поведінкової галузі.

Ключові слова: батьківство, перфекціонізм, міжособистісні стосунки, сім'я.

Lyaluk Halyna. Social and psychological determinants of the formation of perfectionism

Abstract. In the article, the author reveals some features of the formation of perfectionism as a personal attribute. Through the analysis of scientific works, the author shows that perfectionism is one of the important characteristics of human behavior that can improve a person. Throughout their lives, people see themselves as perfect for various reasons, either they have tried to be perfect or they look forward to seeing it in others. On the one hand, trying to be perfect provokes the formation of a person's dissatisfaction with himself and brings him down in negative situations, in another sense – it can be a way of personal progress. Based on this, the article reveals different points of view of scientists on this problem. The purpose of this study was to determine the socio-psychological determinants of the formation of perfectionism by revealing the relationship between parameters of parental perfectionism, including self-orientation, orientation to others and social orientation, with the perfectionism of their children in a sample of Lviv families. The study sample consisted of four hundred students (213 girls, 187 boys) together with their parents (342 fathers, 364 mothers). The Tehran Multidimensional Scale of Perfectionism was used to perform the task. The results of this study showed that parameters of parents' perfectionism are related to the dimensions of their child's perfectionism. The analysis of these results showed that the level of parental perfectionism can predict deviations in the level of perfectionism of the child. The results of the research presented in this article can be useful to practical psychologists in counseling and therapy of relevant requests, in the development of social-psychological programs for the correction of perfectionism, as well as in the teaching of psychological disciplines for future psychologists and other specialists in the social-behavioral field.

Key words: parenthood, perfectionism, interpersonal relations, family.

Вступ. Люди завжди в пошуку найкращого для себе. Потребу пошуку найкращого називають перфекціонізмом. Більшість людей хоче досягти найкращого, але, на жаль, не завжди можливо бути ідеальними. Це тому, що перфекціонізм не має обмежень. Завжди є краще, ніж найкраще, і перфекціоніст є завжди в пошуках того, як досягти цього. Пошук перфекціонізму покращує як саму людину, так і її організацію в один спосіб, і це може перешкоджати прогресу людини та організації в інший спосіб.

Перфекціонізм є однією з важливих характеристик людської поведінки, яка може вдосконалити людину. Протягом свого життя люди бачать себе досконалими з різних причин: або вони намагалися бути досконалими, або вони з нетерпінням чекають побачити це в інших. З одного боку, намагання бути досконалим створює незадоволених людей і збиває їх у негативних ситуаціях, в іншому розумінні це може бути шляхом прогресу особистості. Природно така ситуація призводить до формування різних точок зору.

Деякі люди сприймають перфекціонізм із позитивної точки зору, а деякі – ні. Насправді перфекціонізм – це характеристика особистості, яка містить як негативні, так і позитивні сторони. Поки адаптивні наслідки перфекціонізму позитивно впливають на життя людей (наприклад, досягнення особистих цілей, збільшення життєвих стандартів, порядок, самодостатність, самоповага тощо), дезадаптивний ефект перфекціонізму має негативний вплив на людське життя (наприклад, тривога, занепокоєння, зволікання, тиск, агресивність, гнів тощо).

Насправді в багатьох дослідженнях (Beck, 1976; Chang, 1998; Accordino, Accordino & Slaney, 2000; Flett, Besser, Davis & Hewitt, 2003; Stoeber & Rambow, 2006; Stoeber & Rennert, 2008; Özer & Altun, 2011; Dunkley, Blankstein & Berg, 2011 та ін.) були висунуті адаптивні та дезадаптивні результати цього явища. Перфекціонізм – це концепція, яка передбачає повноту, бездоганність, ефективність (Stoeber, Kobori & Tanno, 2010). Щоб досягти цих цінностей, людина повинна вчитися для них постійно. Відповідно до сприй-

няття перфекціонізму завжди є краще, ніж досягнуте найкраще.

Метою статті є прагнення розкрити сутність перфекціонізму як особистісної властивості та емпірично представити її соціально-психологічні детермінанти.

Матеріали та методи. Прагнення до кращого може покращити одну людину, але це може призвести до надмірного виклику самому собі. У результаті цього особистість може мати проблеми з фізичним або психічним здоров'ям.

Перфекціонізм – це ірраціональне ставлення людини до себе та навколишнього середовища. Індивід-перфекціоніст вірить, що він та його оточення мають бути досконалими, а всі вчинки повинні бути зроблені без помилок. Перфекціонізм є структурою особистості, специфікується прагненням до досконалості, без винятку та суворо дотримується надзвичайно високих стандартів продуктивності з тенденцією до оцінки поведінки в критичній манері (Frost, Marten, Lahart, & Rosenblate, 1990; Hewitt, & Flett, 1991a; Stoeber, Otto, 2006).

Хоча перші дослідження, пов'язані з перфекціонізмом, почалися ще в другій половині ХХ століття (Адлер, 1956; Елліс, 1962; Місільдін, 1963; Горней, 1970), провідні дослідження були проведені в останній чверті двадцятого століття (Бернс, 1980; Фрост, Мартін, Лагард і Розенблейт, 1990; Хевієм і Флетт, 1991).

Відповідно до традиційної точки зору перфекціонізм вважається негативним і одновимірним (Burns, 1980; Pacht, 1984). Ця точка зору досліджує перфекціонізм патологічно. По суті одновимірний погляд фокусується на самоорієнтованій свідомості людини (Broday, 1988; Halgin & Leahy, 1989; Blatt, 1995). Незважаючи на попередні дослідження, пов'язані з перфекціонізмом, розглядали його одновимірно, в останніх дослідженнях (Frost, Marten, Lahart & Rosenblate, 1990; Hewitt & Flett, 1991; Slaney, Mobley, Trippi, Ashby & Johnson, 2001; Hell, Huesman, Ferr, Kibler, Vicente & Kennedy, 2004; Stöber, Otto & Stoll, 2004 та ін.) розглядали перфекціонізм багатовимірно та багатогранно.

Так, Фрост та інші (1990) висунули шість вимірів: (1) перфекціоністські особистісні стандарти, (2) занепокоєння через помилки, (3) сумніви щодо дій, (4) батьківські очікування, (5) батьківська критика та (6) порядок, який їм важливо зрозуміти через перфекціонізм. Стоубер (Stoeber, 1998), Фрост та інші (1990) припустили, що багатовимірний шкала може працювати з чотирма вимірами, і ці виміри такі: (1) турбота про помилки та сумнів щодо дій, (2) батьківські очікування та критика, (3) перфекціоністські особистісні стандарти та (4) порядок.

Партон, Ентоні та Свінсон (Purton, Antony & Swinson, 1999) стверджували, що багатовимірний шкала може бути наступною: (1) заклопотаність через помилки, (2) уявний тиск батьків, (3) досягнення цілей. Хьюїтт і Флетт (Hewitt & Flett, 1991) розробили іншу багатовимірну шкалу перфекціонізму. У їхній шкалі перфекціонізм розглядається в трьох вимірах. Сланей, Моблей, Тріппі, Ешбі та Джонсон (Slaney, Mobley, Trippi, Asby & Jonson, 1996) проаналізували перфекціонізм у трьох вимірах: (1) перфекціоністські стандарти, (2) порядок і (3) невідповідність. З іншого боку, Хамачек (1978) розглядав перфекціонізм у двох вимірах: невротичний і нормальний. Слейд і Оуен (Slade & Owens, 1998) проаналізували це явище як дві оброблені моделі у двох вимірах – позитивному та негативному. Отже, Террі-Шорт, Оуенс, Слейд і Дьюї (1995) розглядали перфекціонізм як позитивний і негативний, Хілл та інші (1997) з Beiling та іншими (2004) розглядали як ствердні та негативні, Кокс та інші (2002) розглядали як адаптивні та дезадаптивні.

Позитивний, нормальний, здоровий або адаптивний аспекти перфекціонізму включають перфекціонізм у прагненнях, орієнтований на себе перфекціонізм, високі особисті стандарти та орієнтований на інших перфекціонізм, позитивні характеристики та процедури й наслідки. Перфекціонізм негативний, невротичний, нездоровий і дезадаптивні аспекти включають занепокоєння через помилки, сумніви щодо дії, соціально встановлений перфекціонізм та сприйманий тиск

бути ідеальним, різні емоції між великими очікуваннями та результатами, негативну реакцію на недосконалість та інше, пов'язані з негативними характеристиками, процедурами та наслідками.

Очевидно, що існує різниця між адаптивним і дезадаптивним перфекціонізмом. Проте головною відмінністю може бути оцінка результату їхніх зусиль. За Адлером (1956) адаптивні перфекціоністи – це ті, хто отримує максимум від досконалого, а дезадаптивні перфекціоністи – це ті, хто прагне показати власні особливості. Хамачек (1978) описав адаптивних перфекціоністів як людей, які прагнуть до високих стандартів і отримання задовільних результатів, тоді як він описав невротичного перфекціоніста як людину, яка не може контролювати результати своїх дій. Для Елліса (1962) дезадаптивний перфекціоніст – це людина, яка має ірраціональні переконання.

За Хелгіном та Легі (Halgin & Leahy, 1989) дезадаптивні перфекціоністи мають нездоровий високий перфекціонізм через їхню неадекватну здатність оцінювати наслідки. Концептуальна різниця між адаптивним і дезадаптивним перфекціонізмом нагадує концепцію локусу контролю (Perisamy & Ashby, 2002).

Характеризуючи особистість, локус контролю свідчить про те, що індивід вірить результатам, що є наслідками його поведінки або контролюються зовнішніми силами, такими як доля, удача, випадок чи інші. Ті особи, які мають внутрішній локус контролю, сприймають результат подій як такий, що залежить від їхніх власних дій, тоді як ті, що мають зовнішній локус контролю, сприймають результат подій як залежний від зовнішніх факторів (Rotter, 1966). Отже, люди з внутрішнім локусом контролю можуть більше сказати про власне життя, ніж ті, хто має зовнішній контроль. Локус контролю однієї людини впливає на її перфекціонізм.

Фактично людина має вроджену схильність до досконалості. Однак ця схильність до перфекціонізму може виникати і зникати під впливом середовища або самої людини.

Із цієї причини важливо виявити вплив внутрішнього або зовнішнього локусу контролю людини на перфекціонізм.

Саме тому особа, яка має внутрішній або зовнішній локус контролю, є важливою для неї самої та її організації. Із цієї причини в подальших дослідженнях нам буде цікаво розкрити особисті фактори, пов'язані з перфекціонізмом, зокрема, у вчителів шкіл та їхніх керівників освітніх установ, і порівняти результати.

Hewitt & Flett (1991a; 1991b) концептуалізували перфекціонізм як тривимірну модель: самоорієнтований перфекціонізм (SOP; вимога вдосконалення себе), орієнтований на інших перфекціонізм (OOP; вимога вдосконалення інших) і соціально встановлений перфекціонізм (SPP; сприйняття того, що інші вимагають від себе вдосконалення). МакАрдел і Дуда (McArdel and Duda, 2004) дійшли висновку, що дослідження, пов'язані з етіологією перфекціонізму, мають одну з двох форм. Один із напрямків досліджень вивчав, чи є перфекціонізм батьків, які виховують прийомних дітей, схильністю також проявляти перфекціоністські тенденції дітям у майбутньому. У другому напрямку застосували інший підхід, досліджуючи значення окремих аспектів взаємодії батьків і дітей щодо відмінних переконань, стандартів і процесів самооцінки, пов'язаних із цією конструкцією.

Сім'я по-різному впливає на характеристики своїх членів. Відносна та індивідуальна характеристика батьків має два чинники, що впливають на особистісні властивості їхніх дітей. Перфекціонізм як індивідуальна особливості може впливати на перфекціонізм дітей. Кілька дослідників погоджуються з впливом сім'ї та соціального середовища на розвиток перфекціонізму в дітей і вважають, що перфекціонізм бере свій початок у дитячому досвіді дитячо-батьківської взаємодії (Blatt, 1995; Burns, 1980; Hamachek, 1978; Sorotzkin, 1998; Vieth & Trull, 1999).

Так, Хамачек (1978) розглядав перфекціонізм як манеру поведінки та мислення про поведінку. Він відзначився між нормальним і невротичним перфекціонізмом і припустив,

що нормальний перфекціонізм є результатом позитивного або негативного моделювання з боку батьків. Але невротичний перфекціонізм можна розвинути у двох емоційних середовищах, включаючи середовища умовного схвалення та несхвалення або непослідовного схвалення. Бернс (1980) припустив, що діти навчаються перфекціонізму у взаємодії з батьками-перфекціоністами. Він стверджував, що батьки-перфекціоністи позитивно заохочують своїх дітей до відмінної успішності та реагують на їхні невдачі, розчарування, тривоги та хвилювання, тому що такі батьки розглядають невдачі дитини як відображення їхнього виховання в навичках.

Діти, у яких батьки-перфекціоністи, передбачають, що невдачі призведуть до втрати прийняття батьків, і тому їхня самооцінка сформувалася на основі цього, а також створеного в них страху невдачі та уникнення втрат поступово. Тому діти починають боятися невдач і прагнуть досконалості, а їхню реакцію ще більше підкріплює батьківська поведінка.

Дослідження Фроста, Мартена, Лахарта та Розенблейта (Frost, Marten, Lahart, & Rosenblate, 1991) є першим, спрямованим на вплив ролі батьківського чинника на розвиток дитячого перфекціонізму. У своєму дослідженні, проведеному на студентках коледжу, були отримані докази зв'язку між перфекціонізмом у дівчаток та їхніми матерями, але є зовсім неістотний зв'язок між перфекціонізмом дівчаток та їхніми батьками.

Віет і Трал (Vieth and Trull, 1999) у вибірці аспіранта оцінювали перфекціонізм стосунків між батьками та їхніми дітьми. Вони виявили, що самоорієнтований перфекціонізм був споріднений в обох групах. Дівчата та хлопці з самоорієнтованим перфекціонізмом були подібними до своїх батьків, але суттєвого зв'язку з іншим компонентом перфекціонізму виявлено не було. Для цього соціально встановлений перфекціонізм був пов'язаний у доньок з їхніми матерями.

Енс, Кокс і Клара (Enns, Cox, & Clara, 2002) виявили, що батьківський перфекціонізм, який визначається високими очікуван-

нями від себе та своїх дітей, був пов'язаний з обома типами перфекціонізму, адаптивним та дезадаптивним у дітей. Райс, Таккер та Десмонд (Rice, Tucker, & Desmond, 2008) отримали медіальну конвергенцію між перфекціонізмом батьків і перфекціонізмом дитини. Кларк і Кокер (Clark and Coker, 2009) виявили достатньо істотних зв'язків між перфекціонізмом матері та перфекціонізмом дитини.

Виходячи з попередніх досліджень, основна мета цієї роботи полягає у дослідженні взаємозв'язку батьківських аспектів перфекціонізму, включаючи самоорієнтований перфекціонізм, орієнтований на інших і соціально орієнтований із розмірами перфекціонізму своїх дітей. Було висунуто гіпотезу, що батьки є важливим соціально-психологічним чинником формування перфекціонізму в дітей.

Вибірка цього дослідження включала учнів львівської середньої школи упродовж 2022-2023 навчального року. Досліджуванним було запропоновано багатовимірну Шкалу перфекціонізму (TMPS; Besharat, 2007). Чотирьох учнів (213 дівчат, 187 хлопців) підліткового та юнацького віку зі своїми батьками (342 батька, 364 матері), відібраними як остаточна вибірка, ретельно заповнювали анкети.

Тегеранська багатовимірна шкала перфекціонізму (TMPS; Besharat, 2007) TMPS – це тест із 30 запитань, що оцінює три виміри перфекціонізму (SOP, OOP та SPP) за п'ятибальною шкалою Лайкерта від 1 до 5. Мінімальний і максимальний бал для кожної субшкали – 10 і 50 відповідно. Альфа-коефіцієнти Кронбаха для SOP, OOP і SPP були розраховані 0,90, 0,91 і 0,81, що показує гарну внутрішню узгодженість шкали. Коефіцієнти кореляції для 78 учасників обчислювали 2 рази з чотиритижневим інтервалом між вимірюваннями. Ці коефіцієнти для SOP, OOP і SPP були $r = 0,85$, $r = 0,79$ і $r = 0,84$ відповідно. Усі коефіцієнти були значущими на рівні $p < 0,001$. Валідність та надійність TMPS були забезпечені шляхом одночасного виконання та обрахування міжособистісних субшкал «Проблеми», «Діагностика психічного здоров'я», «Нейротизм і екстраверсія» у діа-

гностиці особистості NEOPI-R для учасників. Результати підтвердили індекси валідності TMPS (Besharat, 2007).

Результати. Середнє та стандартне відхилення перфекціонізму батьків та дитини були такими відповідно: 28,52 та 9,97 для SOP батька; 29,06 і 6,54 для SOP матері; 30,57 і 5,95 для SOP дитини; 32,94 і 6,44 для батьків OOP; 32,13 та 6,54 для OOP матері; 32,07 і 6,32 для дитячого OOP; 29,93 і 6,24 для батьківського SPP; 28,79 і 6,37 для SPP матері; 31,86 і 6,26 для SOP дитини. Результати кореляційного тесту Пірсона наведено в таблиці 1. Ці результати підтверджують гіпотезу дослідження.

Таблиця 1
Кореляції Пірсона між параметрами перфекціонізму батьків та параметрами перфекціонізму дітей

Батьківський перфекціонізм	Дитячий перфекціонізм		
	SOP	OOP	SPP
SOP батька	.121*	.094	.128*
OOP батька	.018	.197**	.154**
SPP батька	.075	.215**	.194**
SOP матері	.122*	.116*	.062
OOP матері	.082	.120*	.130**
SPP матері	.113*	.144**	.159**

Примітки: SOP = самоорієнтований перфекціонізм; OOP = перфекціонізм, орієнтований на інших; SPP = соціально встановлений перфекціонізм; * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Далі для визначення параметрів батьківського перфекціонізму та з метою уточнення варіацій дитячого перфекціонізму й параметрів батьківського перфекціонізму проаналізовані предикторні змінні та параметри дитини, де перфекціонізм аналізується як критеріальні змінні в рівнянні регресії. Результати дисперсійного та регресійного аналізів атрибутів середньої точки дитячого перфекціонізму з вимірами батьківського перфекціонізму представлені в таблиці 2.

Висновки. Результати цього дослідження показали, що параметри перфекціонізму батьків пов'язані з розмірами перфекціонізму їхньої дитини. Аналіз цих результатів показав, що розмір батьківського перфекціонізму може передбачити відхилення в розмірах пер-

Таблиця 2

Результати регресійного аналізу параметрів батьківського перфекціонізму як предиктора та дитячих параметрів перфекціонізму як предикторів залежних змінних

	F	R	R2	SE	β	t
Дитячий SOP						
регресія	2,015	0,173	0,030	5,90		
SOP батька					0,110	1,756
OOP батька					-0,067	-1,105
SPP батька					0,017	0,282
SOP матері					0,059	0,952
OOP матері					0,019	0,305
SPP матері					0,067	1,193
Дитячий OOP						
регресія	5,121*	0,269	0,073	6,12		
SOP батька					-0,087	-1,416
OOP батька					0,142	2,392*
SPP батька					0,163	2,718**
SOP матері					0,052	0,853
OOP матері					0,003	0,053
SPP матері					0,079	1,420
Дитячий SPP						
регресія	4,168**	0,245	0,060	6,13		
SOP батька					0,020	0,324
OOP батька					0,059	0,993
SPP батька					0,129	2,137*
SOP матері					-0,063	-1,031
OOP матері					0,073	1,185
SPP матері					0,110	1,977*

Примітки: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

фекціонізму дитини. Ці висновки узгоджуються з результатами попередніх досліджень (Camadan, 2010; Cook & Kearney, 2009; Enns et al., 2002; Frost et al., 1991; Райс та ін., 2008; Soenens, Elliot, Goossens, Vansteenkiste, Luyten, & Duriez, 2005; Soenens, Vansteenkiste, Luyten, Duriez & Gussens, 2005; Vieth, & Trull, 1999), що можна пояснити такими аргументами: діти моделюють своїх батьків-перфекціоністів і самі стають перфекціоністами (Hamachek, 1978). Блатт (1995) також висунув гіпотезу про те, що підлітки, які вважають, що їхні батьки встановлюють високі стандарти та чуйні лише тоді, коли виконуються певні норми та стандарти, можуть розвинути самооцінку, у якій є прагнення до перфекціоністських очікувань, що мають вирішальне значення. Теорія рольової ідентичності (Stryker, 1968; як цитується в Buxe & Van Wel, 2008) припускає, що зміни життєвого шляху позитивно впливають на

емоційну близькість між дітьми та їхніми батьками, а підлітки переходять у ті самі дорослі ролі їхніх батьків, або їхній досвід стає подібним до досвіду їхніх батьків. Як наслідок, діти з більшою ймовірністю розумітимуть своїх батьків та ідентифікуватимуть себе з ними (Buxe & Van Wel, 2008).

Відповідно до поглядів Хамачека (Hamachek, 1978) щодо несхвалення та умовного схвалення можна зробити висновок, що однією з характерних рис перфекціоністської сім'ї є несхвалення. Батьки-перфекціоністи встановлюють високі стандарти очікування до дітей, які часто є недосяжними, і діти не можуть їх здійснити. Ці батьки, навіть забезпечуючи дотримання цих стандартів дітьми, не допускають та не встановлюють вищі стандарти чи очікування для дітей. Вони часто не підтверджують поведінку своїх дітей і завжди бажають, щоб їхні діти були кращими, ніж

вони є. Це формує в дитини перфекціонізм. Умовне схвалення є ще однією характеристикою перфекціоністської сім'ї. Любов і прийняття батьків-перфекціоністів залежить від виконання їхньою дитиною визначених норм і стандартів (Soenens, Vansteenkiste, Duriez, & Goossens, 2006). Тому в перфекціоністській сім'ї діти шукають дорогу любові і прийняття батьків, що веде до перфекціонізму.

Беручи до уваги теорію навчання, яка стверджує, що підкріплена дія є більш імовірною для повторного виконання, коли наслідки

встановлення високих стандартів для себе та інших позитивні (наприклад, прийняття та підтримка інших, досягнення бажань, успіх, підвищення самооцінки та власної гідності), людина зміцнюється та встановлює високі стандарти для себе та інших, а також прийматиме стандарти інших.

На підставі результатів цього дослідження можна зробити висновок, що перфекціоністські характеристики батьків будуть впливати на розвиток перфекціоністських якостей у дітей.

Список використаних джерел:

1. Besharat, M.A. (2007). Tehran Multidimensional Perfectionism Scale Creation and Validation. *Psychological Researches*, 19, 49–67.
2. Blatt, S.J. (1995). The destructiveness of perfectionism: Implications for the treatment of depression. *American Psychologist*, 50, 1003–1020.
3. Bucx, F. and Van, Wel F. (2008). Parental bond and life course transitions from adolescence to young adulthood. *Adolescence*, 43, 71–88.
4. Burns, D.D. (1980). The perfectionist's script for self-defeat. *Psychology Today*, 14, 34–52.
5. Camadan, F. (2010). Predicting the students' perfectionism from their parents' perfectionism. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 4260–4265.
6. Clark, S., Coker, S. (2009). Perfectionism, self-criticism and maternal criticism: A study of mothers and their children. *Personality and Individual Differences*, 47, 321–325.
7. Enns, M.W., Cox, B.J., & Clara, I. (2002). Adaptive and maladaptive perfectionism: Developmental origins and association with depression proneness. *Personality and Individual Differences*, 33, 921–935.
8. Frost, R.O., Marten, P., Lahart, C., Rosenblate, R. (1991). The development of perfectionism: A study of daughters and their parents. *Cognitive Therapy and Research*, 15, 469–490.
9. Hamachek, D.E. (1978). Psychodynamics of normal and neurotic perfectionism. *Psychology*, 15, 27–33.
10. Hewitt, P.L., & Flett, G.L. (1991a). Perfectionism in the self and social contexts: Conceptualization, assessment, and association with psychopathology. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, 456–470.
11. Hewitt, P.L., & Flett, G.L. (1991b). Dimensions of perfectionism in unipolar depression. *Journal of Abnormal Psychology*, 100, 98–101.
12. McArdle, S., & Duda, J.L. (2004). Exploring Social-Contextual Correlates of Perfectionism in Adolescents: A Multivariate Perspective. *Cognitive Therapy and Research*, 28, 765–788.
13. Rice, K.G., Tucker, C.M., & Desmond, F.F. (2008). Perfectionism and Depression Among Low-Income Chronically Ill African American and White Adolescents and Their Maternal Parent. *Journal of Clinical Psychology in Medical Settings*, 15, 171–181.
14. Soenens, B., Elliot, A.J., Goossens, L., Vansteenkiste, M., Luyten, P., & Duriez, B. (2005). The intergenerational transmission of perfectionism: parents' psychological control as an intervening variable. *Journal of Family Psychology*, 19, 358–366.
15. Soenens, B., Vansteenkiste, M., Duriez, B., & Goossens, L. (2006). In Search of the Sources of Psychologically Controlling Parenting: The Role of Parental Separation Anxiety and Parental Maladaptive Perfectionism. *Journal of Research on Adolescence*, 16, 539–559.
16. Soenens, B., Vansteenkiste, M., Luyten, P., Duriez, B., & Goossens, L. (2005). Maladaptive perfectionistic self-representations: The mediational link between psychological control and adjustment. *Personality and Individual Differences*, 38, 487–498.
17. Sorotzkin, B. (1998). Understanding and treating perfectionism in religious adolescents. *Psychotherapy*, 35, 87–95.
18. Stoeber, J., Otto, K. (2006). Positive conceptions of perfectionism: Approaches, Evidence, Challenges. *Personality and Psychology Review*, 10, 295–319.
19. Vieth, A.Z., & Trull, T.J. (1999). Family patterns of perfectionism: An examination of college students and their parents. *Journal of personality assessment*, 12, 49–67.